

מבצע "לפיד" – נחיתת בעלות הברית והמחתרת היהודית באלג'יריה

אלי"מ (מיל) ד"ר בני מיכלסון

יהודי צרפת ואלג'יריה לאחר תבוסת 1940

כינונה של ממשלת וישי, במטרה להוציא את צרפת מהמלחמה באמצעות שיתוף-פעולה עם גרמניה הנאצית, הביאה לפרסום חוקים אנטישמיים אשר שללו את זכויות האזרח והקניין מהאוכלוסיה היהודית, זכויות שקיבלה כבר לאחר המהפכה הצרפתית ותקופת נפוליאון בה היהודים הפכו שווים זכויות. החקיקה האנטישמית בצרפת של וישי כללה גם את מושבותיה ושטחי החסות שלה בצפון-אפריקה, במזה"ת (בסוריה ובלבנון) ובהודו-סין. באלג'יריה, שהייתה בעת ההיא מחוז בצרפת, נשללה האזרחות מ-110,000 יהודים אשר על פי "צו כרמייה", קיבלו שוויון זכויות כבר ב-1870. מדיניות זו הרסה את מטה לחמם של היהודים, מנעה מהם העסקה במשרות ציבוריות ובהדרגה העמידה אותם בסכנת גירוש למחנות ריכוז והשמדה כמו במחוזות צרפת האחרים.

ההכנות למבצע

ב-7 בנובמבר 1942 פתחו בעלות הברית, אנגליה וארה"ב במתקפה כנגד המושבות ושטחי החסות הצרפתיים בצפון אפריקה. היה זה **מבצע "לפיד" (Torch)** – במרוקו ובלג'יריה. מבצע משולב חסר תקדים זה שכלל מעל 900 ספינות שהפליגו מנמלי בריטניה וארה"ב נועד להביא כוחות צבא בריטים ואמריקאים לשטחי צפון אפריקה שבשליטה צרפתית ומשם לתקוף את כוחות הציר בפיקודו של רומל בתנועת לפיתה ענקית ממערב לעבר תוניסיה, במקביל לתקיפתו של מונטגומרי ממזרח - מלוב. לשם

כך היה חיוני להשתלט במהירות על נמלי צרפת העיקריים באלג'יריה: אלג'יר ואוראן. בעלות הברית העריכו שבאם הם יגיעו לנמלים אלה תחת דגל אמריקאי, יתקבלו במהרה בברכה ע"י הצרפתים שישמחו להכנע להם. לשם כך הם הכינו שני מבצעים מיוחדים: "טרמינל" לאלג'יר ו"רזרוויסט" לאורן. הרעיון המבצעי היה דומה, בשני המקרים נועדו צוותי-קרב משותפים של בריטים ואמריקאים לחדור עם כלי שיט אל תוך הנמלים ובבלבול שיווצר, עד שיחליטו הצרפתים מה לעשות, ישתלטו על מתקני הנמלים ימנעו חבלות ונזקים ויכינו אותם לקליטת אוניות בעלות הברית. במקביל, המחותרת בשתי ערים אלו תשתלט על מתקנים ושטחים חיוניים לתמיכה בנחיתת הכוחות שיחברו אליה. ארה"ב אשר שאפה להימנע ככל האפשר מאבידות שיגרמו ע"י לחימה כנגד הצבא הצרפתי של וישי, שמנה בעת ההיא כ- 125,000 חיילים בצפון אפריקה ובתקווה להעביר את הצי הצרפתי שמנה בעת ההיא כ- 60 ספינות מלחמה (בעיקר בנמל הבית שלו בטולון) לצד בעלות הברית תוך מניעת נפילתן לידי הגרמנים, תכנן מבצע דיפלומטי-צבאי נועז בהובלתו של הקונסול הכללי האמריקאי באלג'יריה – רוברט מרפי.¹

עד למתקפת בעלות הברית בצפון אפריקה התקיימו עדיין יחסים דיפלומטיים בין ארה"ב לצרפת של וישי ולשני הצדדים היו שגרירויות פעילות האחת אצל השנייה.² כך שמתקפת צבא ארה"ב על שטחי צרפת בצפון אפריקה הייתה כנגד מדינה איתה שררו יחסי שלום. מאז פתיחת מעשי האיבה בין גרמניה הנאצית לארה"ב נעשו מאמצים דיפלומטיים מתמשכים מצד ארה"ב לשכנע את צרפת של וישי להתנתק מההסכם עם גרמניה ולעבור לצד בעלות הברית ללא הצלחה רבה. מדי פעם, נדמה היה לנציגים האמריקאים בשגרירות בווישי, בהם השגריר אדמירל ליהי (William Daniel Leahy)³ שהם מקבלים תגובות חיוביות למאמצים אלו מאישיות זו או אחרת.

רוברט מרפי, הממונה על היחסים בשגרירות ארה"ב בצרפת, לאחר הקמת ממשלת וישי ששיתפה פעולה עם הנאצים, היה הראשון לציין בפני הפיקוד העליון האמריקאי שצפון אפריקה הצרפתית על שלל נכסיה וכוחות צרפת הערוכים בה לא מצוייה למעשה תחת שליטה גרמנית ועשויה להיות אזור בסיס למבצעי בעלות הברית באגן הים התיכון. הערכתו זו של מרפי הגיעה לשולחנו של הנשיא רוזוולט אשר עודד אותו להרבות בנסיעות לצפון אפריקה ולהתחקות על המצב מקרוב. מרפי קשר קשרים טובים עם מושל צרפת של וישי בצפון אפריקה – הגנרל מקסים וייגאן (Vaigan)⁴ שאמר למרפי לא פעם שצבא צרפת בצפון אפריקה יגן על זירה זו מול כל תוקפן (מרפי ראה בכך רמז שזה יהיה גם כנגד צבא גרמני באם ינסה לפלוש), וייגאן תואר בדוחותיו של מרפי כמצדד בבעלות הברית וניתן יהיה לסמוך עליו בשעת מלחמה. על רקע זה הצליח מרפי לשכנע את הנשיא רוזוולט להעביר סיוע

¹ **רוברט מרפי (Murphy)**, דיפלומט אמריקאי בכיר (1894–1978). כיהן כתת-מזכיר המדינה האמריקאי לעניינים מדיניים ונודע בשל שליחויותיו הסודיות בצפון אפריקה במהלך מלחמת העולם השנייה, שסייעו בהכנת מבצע "לפיד".

² אמנם גרמניה וארה"ב היו במצב מלחמה מאז דצמבר 1941 אולם מדינת החסות של גרמניה – צרפת של וישי המשיכה לשמור על יחסים תקינים עם ארה"ב.

³ **אדמירל ויליאם ליהי (William Daniel Leahy)** 1875 – 1959, הקצין הראשון שקיבל דרגת אדמירל צי (דרגת 5 כוכבים) במלחמת העולם השנייה והקצין הראשון ששימש בתפקיד יושב ראש המטות המשולבים של הכוחות המזוינים של ארצות הברית. בשנים 1940 – 1942 היה שגריר ארה"ב בצרפת של וישי.

⁴ **גנרל מקסים וייגאן** 1867–1965, מפקד הצבא הצרפתי בשנים 1931–1935 ובעת התבוסה של 1940. שר ההגנה של ממשלת וישי בתחילת כהונתה, ולאחר מכן המושל הכללי של וישי בצפון אפריקה. הוחזר לצרפת בשל דעותיו העצמאיות ובנובמבר 1942, לאחר פלישת בעלות הברית לצפון אפריקה, נכלא ע"י הגרמנים עד סיום המלחמה.

"הומניטרי" לצפון אפריקה הצרפתית אף על פי שארה"ב אסרה כל סחר עם צרפת של וישי. במחצית שנת 1941 נחתם הסכם מרפי-ויגאן וסיוע חומרי אמריקאי החל זורם לצפון אפריקה הצרפתית. על מנת לוודא שסיוע זה לא יעבור לידי הגרמנים ויסייע למאמץ המלחמה שלהם הוסכם על הצדדים ש-12 שליחים אמריקאים במעמד של תת-קונסול יגיעו לצפון אפריקה ויתפרסו מתוניס ועד קזבלנקה כמפקחים על הסיוע. באופן זה בנה מרפי רשת מודיעין שהחלה לדווח באופן סדיר על המצב בצפון אפריקה, סדר הכוחות, ההיערכות, המתקנים מערכות התחבורה והתקשורת מאגרי מים ומזון, מערכת הבריאות ועוד, מידע רב הדרוש להכנת תוכניות צבאיות לכיבוש חבל ארץ זה. הצלחתה של רשת זו אשר גם כללה רשת קשר חשאי (באלחוט) משלה שינתה את מעמדו של מרפי שהפך לנציגו האישי של הנשיא רוזוולט בצפון אפריקה במעמד של קונסול כללי באלג'יר, והובילה לפריסתו הראשונית של ה-OSS (המשרד לשירותים אסטרטגיים – קדם ל CIA) בצפון אפריקה (בטנג'יר).⁵ מרפי והרשת שלו פעלו במשימה מקבילה לקשור קשרים עם קציני צבא ופקידי ממשלה צרפתים בכירים בצפון אפריקה המצדדים בבעלות הברית ועשויים לסייע במקרה של פלישה אמריקאית.

הקמת המחתרת באלג'יריה וארגונה

לאחר תבוסת צרפת בשנת 1940 החלו קבוצות של יהודים בערים אוראן ואלג'יר להתארגן בסתר כדי להגן על עצמם ולחתור תחת התחיקה האנטישמית של שלטונות וישי.

האישיות המובילה בהקמת המחתרת באלג'יריה היה **רוז'ה קרקסון** (Carcassonne) **שכיניו המחתרתי היה "לדוק"**. יליד אלג'יריה (1911) ממשפחה יהודית. לאחר בחינות הבגרות, התגייס בשנת 1930 לצבא הצרפתי והוצב בגדוד ה-28 המנוייד ברכבות (במילואים). רוז'ה היה תעשיין בעיר אוראן וגויס בשנת 1939 עם הגיוס הכללי. בינתיים עבר קורס קציני מילואים ולאחר הגיוס נשלח כסגן משנה עם הגדוד ה-8 המוסע ברכבות לתוניסיה. לאחר תבוסת צרפת בחודש יוני 1940 הועמד לדין משמעתית לאחר שנתפס מפיץ בין החיילים כרוז עם קריאתו של גנרל דה גול אל העם הצרפתי מה-18 ביוני 1940 להצטרף אליו ולהמשיך במלחמה נגד גרמניה. בהמשך הוחזר עם יחידתו לאוראן ושוחרר משירות צבאי, עקב יהדותו, ב-28 באוגוסט 1940. מיד החל, יחד עם אחיו פייר, לחפש דרכים להגיע לאנגליה דרך גיברלטר, על מנת להלחם נגד הגרמנים, אולם ללא הצלחה.

רוז'ה החל מארגן, יחד עם קצין צרפתי - סרן לואיס ז'ובלו (Jobelot) - קבוצה מחתרתית שהחלה לעסוק בתעמולה נגד שלטונות וישי, לבצע חבלות במשלוחי מזון המיועדים לצבא הגרמני בלוב ולגייס אליה רבים ככל האפשר. בחודש מרץ 1941 הכיר לו ז'ובלו את הנרי ד'אסטייר דה לה ויז'ארי (Henri d'Astier de la Vigerie), מפקד מחתרת שברח מצרפת והחל אף הוא לעסוק בארגון מחתרת באלג'יריה.⁶ שני לוחמי מחתרת אלו מצאו מהר מאוד שפה משותפת, נוצרה ביניהם "כימיה" ולאחר כמה פגישות החליטו להקים בכוחות משותפים תנועת התנגדות בצפון אפריקה שתכלול את כל אלו שמעוניינים היו להמשיך במלחמה נגד הגרמנים ומשתפי הפעולה שלהם במשטר וישי. רוז'ה ואחיו לקחו על עצמם

⁵ George F. Howe, Mediterranean Theater of Operations Northwest, Africa: Seizing the Initiative In the West, Office of the Chief of Military History, Department of the Army, Washington, D.C., 1957, p. 55.

⁶ הנרי ד'אסטייר דה לה ויז'ארי (Henri d'Astier de la Vigerie), 1897-1952, פטרייט מלוכני, ממנהיגי המחתרת ובהמשך המלחמה (1944) מפקד יחידת קומנדו בצבא צרפת.

לגייס סוכנים וסייענים, לנהל תעמולה כנגד משטר וישי ובעד "צרפת החופשית" של דה-גול ולהקים חוליות-סוכנים לפעולות מיוחדות.⁷

במקביל, קמה באלג'יר ביוזמה מקומית, **מחתרת יהודית בשם "גאו-גראס" (Geo Gras)**. בחודש ינואר 1941 נפגשו ארבעה מיהודי אלג'יר, 2 מהם חברים לשעבר בליגה נגד גזענות ואנטישמיות (LICA) והחליטו לפתוח מועדון לאימון גופני עבור הנוער היהודי באלג'יר. היה זה אולם שהיה ברשותם אשר שופץ לאולם התעמלות כאשר במרכזו חדר כושר. המועדון נועד לאספות של צעירי הקהילה היהודית שהתארגנו להגנה עצמית ופעילות מחתרית כנגד שלטונות וישי. המסווה של מועדון הספורט הצליח בעקבות הסכמתו של מורה להתעמלות מקומי ידוע (קתולי) בשם גאו גראס שמונה למנהל המקום. המייסדים היו: אנדרה תמימי, אמיל אטלן, ז'אן גוזלן וצ'ארלי בוכרה וכן מוריס סיבון ובנו בן ה-21 פול. מהר מאוד הצטרפו אליהם כ-12 קציני מילואים (מרביתם יהודים) זוטרים שסולקו מהצבא לאחר תפיסת השלטון ע"י המרשל פטן. בהם גם בנג'מין "ז'רמיין" ליבין שהיה לימים שומר ראשו של דה-גול. בשיא פעילותו היו במסגרת מועדון "גאו גראס" מעל 100 לוחמי מחתרת שפעלו כל אחד באופן אישי להצטייד בנשק והשתתפו בהשתלטות על העיר ב-8 בנובמבר 1942.

בחודש אוגוסט 1941 פגש רוז'ה קרקסון באלג'יר את בן-דודו **ז'וזף אבולקר** (José Aboulker) סטודנט לרפואה, בנו של רנה אבולקר, פרופ' לרפואה באוניברסיטה של אלג'יר, וותיק מלחמה שאיבד את רגלו במלחמת העולם הראשונה, ושיכנע את ז'וזף להצטרף אף הוא למחתרת. שני בני הדודים הסכימו לפעול במידור מוחלט ולשמור על פעילותם המחתרתית לעצמם. קרקסון באוראן ואבולקר באלג'יר פעלו כל אחד בעירו תוך התמקדות בפעילות של חוליות קטנות ואיסוף מודיעין תוך הקמת מרכזי מודיעין אזרחי-צבאי חשאיים בערים הללו.

ז'וזף אבולקר

שינויים במצב בצפון אפריקה וההחלטה על הפלישה

⁷ www.ordredelaliberation.fr, **Roger CARCASSONNE-LEDUC.**

בחדש נובמבר 1941, גנרל וייגאן נקרא לשוב לצרפת בשל דעותיו ה"חשודות" בעיני מרשל פטן ובינתיים לא מונה לו מחליף. מרפי איבד בכך את מי שראה כתומך העיקרי של בעלות הברית בצפון אפריקה.

בחדש יולי 1942 התקבלה החלטת הפיקוד העליון המשותף לאנגליה וארה"ב (צ'רצ'יל ורוזוולט) לכיבוש צפון אפריקה הצרפתית. ההנחיה הועברה למטכ"ל המשותף של שתי המדינות (Combined Chiefs of Staff) והחלה עבודת מטה בת שלושה חודשים בשני הצבאות.⁸ מטרת מבצע "לפיד" – הפלישה לצפון אפריקה – הייתה להשתמש בשטחה על מנת לתקוף את כוחות הציר הגרמניים-איטלקיים בצפון אפריקה גם ממערב בשעה שהארמיה ה-8 בפיקודו של מונטגומרי תוקפת ממזרח. לסטלין הוצג מבצע זה כתחילת פתיחתה של "חזית שנייה" אותה דרש כל הזמן. ההערכה שהתגבשה בפיקוד העליון של בעלות הברית, על בסיס דיווחיו של מרפי הייתה שיש סבירות גבוהה שצבא צרפת של וישי בצפון אפריקה יגלה התנגדות סמלית בלבד לפלישת בעלות הברית ולאחר זמן קצר אף יצטרף למלחמה נגד גרמניה. הבעיה שהוצגה ע"י מרפי הייתה שלאחר עזיבתו של וייגאן צריך היה למצוא דמות צבאית צרפתית בכירה מספיק ועם אוטוריטה מוכחת שמפקדי הכוחות הצרפתיים בצפון אפריקה יהיו מוכנים להשמע להוראותיה. והוא אף הציע אישיות כזו בדמות הגנרל אנרי ז'ירו (Giraud).⁹ נשאלה השאלה מדוע לא נבחר שרל דה-גול לתפקיד זה? בעת ההיא הוא כבר עמד שנתיים בראש "צרפת החופשית" שחרטה על דגלה מלחמה נחרצת כנגד גרמניה הנאצית ובעלות בריתה. דה-גול היה בדעה שפלישה לצפון אפריקה מיותרת ויש לרכז את כל המאמצים לפלישה ישירה לשטחה של צרפת.¹⁰ בנוסף, דה-גול היה אויבו המושבע של המרשל פטן וחבורת משטר וישי שעמד בראשה. העימות בין "צרפת החופשית" לממשלת וישי אף הוביל לקרבות ומרחץ דמים כפי שהיה בדקדק ובאלג'יר בספטמבר 1940 ובכיבוש סוריה ולבנון בחדש יוני 1941. האמריקאים היו משוכנעים ששיתופו של דה גול יביא ללחימה נחושה ולא מתפשרת של צבא צרפת בצפון אפריקה שהוכח כנאמן לממשלת וישי, ולכן נמנעו מלשתף את דה-גול במבצע "לפיד". אלא שהמחתרת שקמה באלג'יריה הייתה נאמנה לדה-גול! לאחר היוודע החלטת בעלות הברית לפלוש לצפון אפריקה, במהלך שנת 1942 החלה המחתרת באלג'יריה בהכנות מעשיות לסייע לפלישה. קרקסון שלח את אחיו פייר מאוראן לאבולקר באלג'יר כקצין קישור בין המחתרות בשתי הערים, פייר גם קישר את אבולקר עם ד'אסטייר דה לה ויז'ארי ובכך עוצבה הנהגת המחתרת. בוצעה חלוקת משימות ותפקידים בהנהגת המחתרת באלג'יריה כאשר

⁸ Howe, Ibid, p. 25-26.

⁹ גנרל אנרי ז'ירו (Giraud), 1879-1949. מפקד הארמיה הצרפתית ה-7 במתקפה הגרמנית על צרפת בחדש מאי 1940 ולאחר מכן מפקד הארמיה ה-9. ביוני 1940 נפל בשבי הגרמני אולם לאחר שנתיים במחנה שבויים הצליח לברוח ולהגיע במחצית שנת 1942 לצרפת של וישי. נבחר ע"י בעלות הברית להיות המפקד העליון של צבא צרפת בצפון אפריקה במבצע "לפיד". בחדש דצמבר 1942 החל בתפקידו כמושל צפון אפריקה הצרפתית – תפקיד בו החזיק עד חודש אוקטובר 1943 עת העביר את הפיקוד על צרפת החופשית סופית לדה גול ובחדש אפריל 1944 פרש מכל תפקידיו.

¹⁰ שרל דה-גול, מאבק לחרות – אחדות במערכה, עם הספר, ת"א, 1967, עמ' 14.

קרקסון לקח על עצמו לדאוג לכל הוצאות המחתרת של אוראן ואף להשיג מימון למחתרת בכלל אלג'יריה.¹¹

בתקופת ההכנות לפלישה נקבע שהגנרל האמריקאי דוד, דווייט אייזנהאואר (Eisenhower) יהיה המפקד העליון של כוחות בעלות הברית בפלישה ולסגנו התמנה הגנרל האמריקאי מארק קלארק (Mark Wayne Clark). רוברט מרפי, על אף היותו אזרח – פקיד משרד החוץ – הולבש במדי סא"ל ומונה לקצין מטה במפקדת בעלות הברית (Allied Command HQ), תפקיד במסגרתו היה עליו לתאם את כל הקשרים עם הצרפתים בצפון אפריקה, אנשי הצבא, האזרחים ולוחמי המחתרת. מרפי הוגדר כנציג האישי של נשיא ארה"ב והיה עליו לדווח ישירות לגנרל אייזנהאואר. מרפי הכיר במגבלותיו כאזרח ואמר לאייזנהאואר שיש צורך בתיאום צבאי-מבצעי עם מפקדי הצבא הצרפתיים בצפון אפריקה השותפים למטרה, על מנת שבעת נחיתת בעלות הברית יוכלו האחרונים לסייע באופן מעשי לנחיתות. אייזנהאואר קיבל את המלצתו זו של מרפי והטיל על סגנו מארק קלארק לארגן משלחת מקציני המטה של מפקדת בעלות הברית אשר תגיע באופן חשאי לאלג'יריה ותתאם את הפעילות הצבאית עם המפקדים הצרפתיים במקום.

ואכן בליל 21/22 באוקטובר 1942 נחתה משלחת בראשותו של גנרל מארק קלארק מהצוללת הבריטית "סרף" בחוף שרשל (Cherchel) באלג'יריה, כ- 100 ק"מ ממערב לאלג'יר. במשלחתו של מארק קלארק הגיעו בנוסף: ראש אגף המבצעים של אייזנהאואר - גנרל ליימן למניצר (Lemnitzer), נציג מטכ"ל הכוחות המשולבים - אל"ם יוליוס הולמס (Holmes), ראש אגף התחזוקה - אל"ם ארכילאוס המבלן (Hamblen) וקצין קישור לצי אל"ם ג'ורלד רייט (Wright). בדיונים בחוף שנוהלו ע"י רוברט מרפי, השתתפו מהצד הצרפתי הגנרל צ'רלס מאסט (Mast)¹², ראש מטה הקורפוס ה-19 באלג'יר, מנאמניו של ז'ירו, סא"ל ז'רמיין ז'וס (Jousse)¹³ מפקד מחנה חיל המצב בעיר אלג'יר, הנרי ד'אסטייר דה לה ויז'ארי, אל"ם ואן הקה (Van Hecke) – איש מודיעין שניהן כמפקד הגדנ"ע בצפון אפריקה, ז'אן ריגו (Rigault) – קצין העתונות והתעמולה, קומנדר פייר בארז'ו (Barjot) – קצין מודיעין בצי הצרפתי, קומנדר ד'ארטוא ממפקדת אלג'יר וסגנו של ז'וזה אבולקר (יהודי) ברנרד קרסנטי (Bernard Karsenty)¹⁴, שייצג את מחתרת אלג'יר. כמו כן השתתפו 3 קציני קומנדו בריטים אשר השיטו בקייקים את המשלחת לחוף וחזרה ואבטחה אותה. אולם נראה כי בפגישה זו לא דנו בתיאומים מבצעיים מפורטים אלא יותר

¹¹ Ordredelaliberation, **Ibid.**

¹² **גנרל צ'רלס מאסט (Mast)**, 1889-1977, היה דמות מפתח בשיתוף צבא אפריקה הצרפתי עם בעלות הברית במבצע "לפיד" ובשיתוף המחתרת של אבולקר. לאחר המערכה באלג'יריה מונה למושל תוניסיה ולאחר המלחמה למפקד הצבא בהודו-סין.

¹³ **לוט' גנרל ז'רמיין ז'וס (Jousse)**, 1895-1988, וותיק מלחמת העולם הראשונה במהלכה שימש כמ"פ הגיע לדרגת סרן וקיבל את עיטור "לגיון הכבוד" על אומץ בשדה הקרב. בין מלחמות העולם היה חניך בביה"ס הגבוה למלחמה ושרת במטה מפקדת הכוחות הצרפתיים באלג'יר ולאחר מכן במטה המפקד הכללי של צבא צרפת בצפון אפריקה. בין השנים 1935-1938 כיהן כמפקד גדוד "זואבים" בקביליה ובפרוץ מלחמת העולם השנייה היה לראש אגף המבצעים של צבא צרפת בצפון אפריקה. בחודש יוני 1940 לאחר תבוסת צרפת הגיש כמה הצעות להמשך המלחמה נגד הגרמנים מצפון אפריקה אולם נדחה ע"י מפקדיו והוצב כקצין המבצעים של הקורפוס ה-19 באלג'יר. מאותו רגע החל בפעילות חשאית לטובת בעלות הברית וקשר קשרים עם המחתרת. סייע להשתלטות על אלג'יר ונחיתת בעלות הברית במבצע "לפיד".

¹⁴ **ברנרד קרסנטי (Bernard Karsenty)**, 1920-2007, הצטרף למחתרת לאחר נפילת צרפת. היה סגנו של ז'וזה אבולקר בהשתלטות על אלג'יר. לאחר מכן התגייס לצבא צרפת החופשית ולחם כקצין בדיב' ה-1 עד לסיום המלחמה. בסיומה היה בצוות חקירת פושעי המלחמה והעמדתם לדין.

באופן עקרוני כיצד קצינים צרפתיים בצפון אפריקה יסייעו לנחיתת בעלות הברית. לכן מבצעי "רזרוויסט" באוראן ו"טרמינל" באלג'יר לא הוזכרו כלל, אולי בשל כך שבפגישה לא היה אף קצין מטה בריטי (הבריטים פקדו על שני המבצעים הנ"ל) אם כי נציג הצי נכח. כמו כן לא נלקחה בחשבון בעת תאומים אלו היריבות הפוליטית המרה בין המחתרת הגוליסטית לאנשי צבא וישי אתם התקיימו הדיונים.

ז'רמין ז'וס

מבצע "לפיד" – יום ה"ע" – סיוע המחתרת לנחיתות

ב- 7 בנובמבר 1942 משימות המחתרת בסיוע לנחיתה, כפי שתואמו עם בעלות הברית (אנשי מרפי) שהמפקדים קרקסון באוראן ואבולקר באלג'יר מסרו לפקודיהם היו: לנתק את אמצעי הקשר של מפקדות וישי ומוסדות השלטון הצרפתי, לעצור את ראשי הערים, להקים קשר עם צי בעלות הברית המתקרב, להשתלט על שדות התעופה להצנחת/הנחתת הצנחנים האמריקאים, לשלוח מורי דרך לחופי הנחיתה על מנת להדריך את חיילי בעלות הברית בתנועה מהחופים לפני הארץ ולבסוף למנוע את החבלה בנמלים על מנת למוסרם שלמים לציי בעלות הברית.

אולם למחתרת לא היו משתפי פעולה בצי הצרפתי אלא רק בצבא וגם לא הייתה בידיה תכנית מפורטת של בעלות הברית להשתלטות על הנמלים, התוצאה הייתה טראגית.

באלג'יר – שטח המפתח של המערכה

אלג'יר הייתה היעד החשוב ביותר במבצע "לפיד" משתי סיבות, בהיותה "בירת" מחוז אלג'יריה הצרפתי, מושב המושל ומפקדת הצבא בצפון אפריקה ואזור הבסיס הקרוב ביותר לפיתוח מתקפת בעלות הברית לעבר תוניסיה - מזרחה. כיבוש אלג'יר הוטל על הגנרל האמריקאי צ'רלס רייזר (Ryder)¹⁵ מפקד כוח המשימה המזרחי של "לפיד" שכלל 2 צוותי-קרב-חטיבתיים ועוד 2 צוותי-קרב-גדודיים על בסיס דיביזיית החי"ר ה- 34 של צבא ארה"ב.¹⁶

¹⁵ **גנרל צ'רלס רייזר (Ryder)**, 1892-1960, פיקד על "כוח המשימה המזרחי (Eastern Task Force)" במהלך נחיתות בעלות הברית בצפון אפריקה, והוביל את כיבוש העיר אלג'יר. הוא ניהל בהצלחה את המשא ומתן המורכב להפסקת האש מול כוחות צרפת של וישי באזור.

¹⁶ Howe, **Ibid**, p. 234.

נחיתת הכוחות בוצעה ממערב וממזרח לאלג'יר בתמרון לפיתה לכתור העיר כאשר 2 צוותי קרב נעו במהירות לכיבוש 2 שדות התעופה בקרבת העיר: בלידה (Blida) ומיזון בלאנש (Maison Blanche). כוח-משימה נוסף היה "טרמינל" שנועד להשתלט על הנמל ומתקניו בהסתערות פתע.

הכנות המחתרת ונוהל הקרב

ביום ששי ה- 6 בנובמבר 1942 התאספו מנהיגי המחתרת בביתו של ז'וזף אבולקר, ברח' מישלה (Michelet) 26 באלג'יר בשעה 1700. עם הגעתם הוצגו בפני קולונל ז'וס והמפקד ד'אסטייר דה לה ויז'ארי. הנוכחים כללו את רפאל אבולקאר, ד"ר מוראלי דנינוס, סרן אלפרד פילפורט (Pillafort), מוריס עיון, ז'אן אטיאס, ופול ראף. קולונל ז'וס הודיע לנוכחים כי נחיתת בעלות הברית צפויה למחרת בלילה. וסקר את מטרות המבצע בהשתלטות על העיר אלג'יר:

- לתפוס את השטחים החיוניים כך שכוחות צבא וישי שכללו כ- 11,000 חיילים ועוד כ- 20,000 סייענים מהתנועות הפאשיסטיות התומכות במשטר וישי לא יוכלו להתנגד לפלישה.

- לעצור את בכירי ממשל וישי ומפקדי הצבא.

- לנתק את קווי התקשורת.

- לשבש את פעילות המשטרה.

לביצוע משימות אלו קיווה ז'וס שיעמדו לרשות המחתרת כ- 800 לוחמים, אולם רק 377 התיצבו (315 מהם יהודים).

לאחר שנימנו המתייצבים, ערך ז'וס את ההתאמות הנדרשות והסביר את השיטה: ניטרול היעדים המרכזיים ב- 5 גזרות פעולה. לכל גזרת פעולה מונה מפקד וכן מפקדי משנה שיפעלו בפקודם. קציני המילואים שבין לוחמי המחתרת (שרבים מהם – בעיקר היהודים – אולצו לפרוש בתקופת וישי) התבקשו להתייצב לבושי מדים עם תחילת המבצע. נעשתה הקצאת הלוחמים בכל קבוצה על פי הגזרות וכן כלי הרכב שיעמדו לרשותם. ההוראה הייתה שלוחמי המחתרת יחזיקו ביעדים לאחר ההשתלטות עד לחבירה עם כוחות בעלות הברית הנוחתים שהייתה צפויה בשעות הבוקר המוקדמות של ה- 8 בנובמבר. קבוצת פקודות זו הסתיימה בשעה 1900 ונקבע שעל כולם להגיע למחרת באותה השעה לביתו של אבולקר לקבוצת פקודות שנייה.

ביום שבת, ה- 7 בנובמבר, החל משעות הבוקר המוקדמות החלה תחנת הרדיו BBC מלונדון משדרת בפרקי זמן קבועים את המשפט **"Hello Robert... Franklin is coming"** רוברט – הכוונה הייתה לרוברט מרפי ופרנקלין – נשיא ארה"ב פרנקלין דלאנו רוזוולט, היה זה מסר שלוחמי המחתרת בכלל והיהודים בפרט, ציפו לו כמעט שנתיים ימים.

מיד עם השמע סיסמה זו מעל גלי האתר נאמר לכל לוחמי המחתרת להתייצב באותו היום בשעה 2100 בשטחי הכינוס שנקבעו. על כל לוחם להגיע עם נשקו האישי וארוחה קרה.

בשעה 1500, הגיע לביתו של ז'וזף אבולקר **מפקח המשטרה אנדרה אשיירי** (Achiary)¹⁷ דמות מפתח שתמך בסתר במחתרת וסיפק לה מידע חשוב ואף נשק. הוא הגיע ממקום "גלותו" בסטיף

¹⁷ **אנדרה אשיירי (Achiary)**, 1909 – 1983, גדל והתחנך במשפחה סוציאליסטית, סיים לימודי תיכון בהצטיינות ותואר ראשון במשפטים. התקבל למשטרה הצרפתית באלג'יריה בשנת 1934 ושנה אחר כך מונה למפקד יחידת האיסוף הקרבי של

(Setif), (לשם נשלח לאחר שנתגלה למפקדיו שהוא מהמתנגדים לוישי). התקבל בברכה ומשימתו נקבעה: לעצור את מנהיגי התנועות הפאשיסטיות התומכות בוישי, זאת באמצעות חבריו מיחידת האיסוף הקרבי ו-10 לוחמי מחתרת.

בשעה 1600 הגיע קצין קשר מהקונסוליה האמריקאית שהתקין בחדר האמבטיה של פרופ' אבולקר מכשיר אלחוט באמצעותו נוצר הקשר עם מפקדת בעלות הברית בגיברלטר וצי בעלות הברית המפליג בים התיכון.

בשעה 1800 התבצעה **קבוצת פקודות שנייה**, בהשתתפות מפקדי הגזרות ומפקדי המשנה. קולונל ז'וס עדכן כי רק כמחצית מחברי המחתרת זמינים למבצע (כאמור - 377 במקום כ-800), האחרים לא נענו לקריאת הגיוס. כיוון שכלי הנשק האוטומטיים שהובטחו ע"י האמריקאים (בפגישת שרשל) לא הגיעו (על אף 3 נסיונות להעביר למחתרת נשק בצוללת), יקבלו נשק ישן של המשטרה והצבא ממלחמת העולם הראשונה (באדיבותם של אשיירי וז'וס) – רובי "לבל" 8 מ"מ. ז'וס חילק שוב את **הכוחות והמשימות** של כל גזרה וקבוצה ותדרך את כולם באופן התנהלות המבצע שתוכנן להתחיל בשעה 2230.

במעמד זה הודיע ז'וס על הסיסמה לאותו הלילה שנקבעה בין לוחמי המחתרת לחיילי בעלות הברית הנוחתים: לשאלה "וויסקי – המענה סודה".

כמו כן חילק ז'וס למפקדים פקודה כתובה של גנרל מאסט שנועדה להודיע לחיילים הצרפתים הסדירים השומרים על המתקנים ביעדים השונים שהם מוחלפים ע"י מתנדבים. צבא צרפת של וישי היה מודע לאפשרות שכוחות הברית ינסו לכבוש את אלג'יר, ועל כן תכנן לגייס אזרחים תומכי המשטר, ולצייד אותם בסרטי זרוע שעליהם האותיות VP כדי שיזוהו כ"מתנדבי הכיכר", Volontaire de la Place. ה"מתנדבים" היו אמורים למלא את מקומם של החיילים שיקבלו משימות קרביות יותר כנגד הפולשים.

כמפקד מחנה חיל המצב של אלג'יר הכיר ז'רמין ז'וס תוכנית זו, והציע לאנשי המחתרת לענוד את סרטי הזרוע VP וכך להתחזות ל"מתנדבים" תומכי המשטר. תפקיד המתחזים היה להגיע למתקנים החיוניים של אלג'יר, לתפוס את מקומם של החיילים, לעצור את בכירי הממשל והצבא, וכך למנוע מהם להתנגד לפלישה. אולם תוכנית זו לא כללה את הנמל שהיה חיוני ביותר. בשעה 2100 כל לוחמי המחתרת (שהתייצבו) ומפקדיהם נוכחו כבר בשטחי הכינוס, כל אחד עם רובה "לבל" ו-30 כדורים (בנוסף לנשקם האישי). הוראות הפתיחה באש היו ברורות: לא יורים אלא על פי פקודה ישירה או להגנה עצמית.

כל חברי המחתרת שהגיעו לדירה לבשו סרטי זרוע VP כדי להתחזות לתומכי וישי. בשעה 2230 התארגנה והתמקמה סופית מפקדת המחתרת למבצע בביתו של ז'וזה אבולקר. נוכחו: קולונל ז'וס, הנרי ד'אסטייר דה לה ויז'ארי, ז'וזה אבולקר, ברנרד קרסנטי. הנוכחים עברו שוב על פרטי המבצע יחד עם הקונסול האמריקאי רוברט מרפי ועוזריו.

המשטרה באלג'יריה. בפרוץ מלחמת העולם השנייה פעל במסגרת שירות משטרת הביטחון והצטיין בתפיסת סוכנים איטלקים וגרמנים בצפון אפריקה. היה בעל תפקיד מפתח בסיוע למחתרת של אבולקר בעת נחיתת בעלות הברית. לאחר מכן קודם לתפקידים בכירים במשטרה אולם גם הואשם בעינוי עצירים, מה שהביא לסיום תפקידו הציבוריים.

מתוך חדר האמבטייה של פרופ' אבולקר (אביו של זיוזה) הוחלפו תשדורות עם צי בעלות הברית בים התיכון אשר עם רדת הלילה שינה כוון בתשעים מעלות ומשייט מזרחה פנה צפונה לעבר חופי אלג'יריה.

אנדרה אשיירי

השתלטות המחתרת על אלג'יר

ביום ראשון ה- 8 בנובמבר בשעה 0100, רחובות אלג'יר היו ריקים, העיר נמה את שנתה. זיוזה אבולקר שם פעמיו רגלית בראש קבוצתו לעבר תחנת המשטרה המרכזית של אלג'יר שהייתה לא רחוק מביתו. מתקן זה נועד להיות מפקדת המבצע ממנה ישלוט זיוזה על כל קבוצות המחתרת וגזרות הפעולה. בהגיעם לתחנת המשטרה, הקצינים התורנים שנכחו במקום הופתעו למדי מ"פלישה" זו של אזרחים חמושים אולם קולונל זיוס הראה להם את הפקודה הכתובה של גנרל מאסט ואישר בפניהם את הצורך בהחלפתם בתפקידיהם. בלא לאבד זמן, זיוזה אבולקר ושני עוזריו ברנרד קרסנטי וגיא קלווט התמקמו בחדר התקשורת של המשטרה בחזית המרכזייה הראשית. ממקום זה התאפשר לזיוזה ליצור קשר עם כל קבוצות המחתרת וגזרות המבצע באמצעות רשת הקשר לשעת חירום של המשטרה (הרשת שבשגרה הודממה).

החל מחצות ועד לשעה 0130 יצאו לדרך משאיות ואוטובוסים שרוכזו במוסך לוויסה (Lavaysee) והגיעו לשטחי הכינוס של קבוצות לוחמי המחתרת השונות. הלוחמים עלו בשקט על כלי הרכב, קיבלו את הרובים וללא השתהות החלו לנוע בעקבות הרכבים של מפקדי גזרות הפעולה ליעדיהם. לוחמי המחתרת הגיעו במהירות ליעדיהם, ירדו מכלי הרכב כשהרובים על כתפיהם ונכנסו למתקנים/אתרים השונים. החלפת בעלי התפקידים בכל המקומות התבצעה בסדר מופתי לאחר שהוצגה פקודתו הכתובה של גנרל מאסט. כך, המחתרת השתלטה על כל יעדי המפתח בעיר:

קבוצה א' השתלטה על:

תחנת המשטרה של הרובע הראשון של העיר.

קסרקטיני פליסייר - מפקדת הדיביזייה המוצבת בעיר.

"ארמון החורף" – מפקדת הגנרל ז'ואן, מפקד צבא אפריקה הצרפתי.

מפקדת חטיבת אלג'יר וניטרול משרדי האדמירליות (הצי).

קבוצה ב':

קבוצת הלוחמים הגדולה והמאורגנת ביותר שכללה את לוחמי אולם ההתעמלות "גיאוגראס" = 110 לוחמים ועוד 11 לוחמים ממתנדבי ברטון.
תחנת המשטרה של הרובע ה-10.
מפקדת הקורפוס ה-19 בפיקודו של גנרל קולץ.
מגורי מפקד המחוז הצבאי של אלג'יר.
התחנה המרכזית מוגדור. (שני יעדים אלו ממוקמים היו בככר בוגו (Bugeaud).
עיריית אלג'יר – מגורי ראש העיר, משפחתו ועוזריו.
בית הדואר המרכזי ומרכזיית הטלפון של העיר.
תחנת השידור של רדיו אלג'יר.

קבוצה ג':

"ארמון הקייץ" – מגורי המושל הכללי של אלג'יריה.

קבוצה ד':

מרכזיית הטלפונים השנייה בבלקור.

קבוצה ה':

וילה אוליבייה – מגורי גנרל ז'ואן.

רוברט מרפי עם עוזריו נסעו מביתו של אבולקר (שם התקיים התדריך) למגוריו של מפקד הצבא הצרפתי באלג'יריה, "וילה ד'אוליבייה" – הגנרל אלפונס ז'ואן (Juin).¹⁸ מרפי הסביר לגנרל שכוחות גדולים של בעלות הברית עומדים לנחות בצפון אפריקה ולסייע לצרפתים להשתחרר מהברית עם גרמניה הנאצית. כוחות אלו מגיעים לפי בקשתו של גנרל ז'ירו ומרפי מקווה שז'ואן ישתף פעולה ויוציא את ההוראות המתאימות לצבא הצרפתי לקבל את כוחות בעלות הברית בסבר פנים יפות ולא יתנגד לפלישה. זאת לאחר שרק 4 ימים קודם לכן בשיחה ביניהם ציין ז'ואן שהצבא הצרפתי בצפון אפריקה יתנגד לכל פולש ויגן על הזירה בכל הכוחות והאמצעים העומדים לרשותו. כעת הוא התבקש לשנות לחלוטין את גישתו ולציית לפקודותיו של ז'ירו ולא לאלו מהנהגת וישי. תשובתו של ז'ואן הייתה שהחלטה אסטרטגית בעלת חשיבות כה גדולה צריכה לקבל אישור מהמפקד העליון של הכוחות המזוינים של צרפת, האדמירל פרנסואה דרלאן (Darlan)¹⁹ – ובמקרה, הוא נמצא באלג'יר ואפשר לפנות אליו ישירות.

היה זה צירוף מקרים מוזר (ומוצלח) ביותר שדרלאן נמצא באלג'יר בדיוק ביום נחיתת בעלות הברית במבצע "לפיד". שבוע קודם הוא הגיע לאלג'יר יחד עם אשתו לבקר את בנו החולה ויומיים קודם כבר היה בדרכו חזרה לצרפת כאשר נאמר לו שמצב בנו הורע ולכן חזר מיד לאלג'יר. לא ברור באם היה לו

¹⁸ מרשל אלפונס ז'ואן, 1888-1967, מפקד הדיביזיה הממונעת ה-15 במערכת ה-1940, נפל בשבי הגרמני ושוחרר לבקשת ממשלת וישי ב-1941. מונה למפקד הצבא הצרפתי בצפון אפריקה. עם נחיתת בעלות הברית בצפון אפריקה הורה לכוחותיו להפסיק את ההתנגדות ועבר לצד בעלות הברית. הורה לכוחותיו בתוניסיה להלחם נגד הגרמנים ובמיוחד הצטיין כמפקד חיל המשלוח הצרפתי במערכה באיטליה כאשר הצליח להבקיע את קו גוסטב במערכת מונטה-קסינו. לאחר מכן מונה לרמטכ"ל צבא צרפת.

¹⁹ אדמירל ז'ואן פרנסואה דרלאן, 1881-1942 (Darlan), האישיות השלישית (לעתים השנייה) בחשיבותה בממשלת וישי, נשא בתארים רבים כמו: מפקד ושר הצי, שר החוץ, שר הפנים, שר המודיעין ושר ההגנה, לתקופה מסוימת אף ראש הממשלה. בעת נחיתת בעלות הברית בצפון אפריקה כיהן כמפקד הכוחות המזוינים של צרפת של וישי ושהה באלג'יר. מונה על ידי בעלות הברית למושל כללי שם, על אף שיתוף הפעולה שלו עם הנאצים. בדצמבר 1942 נהרג בהתנקשות של איש מחתרת.

מידע מוקדם על מבצע "לפיד". נוכחותו באלג'יר של מפקד צבא צרפת ויד ימינו של פטן (מס. 2 בממשלת וישי) הקלה על מרפי בתביעתו למניעת לחימת צבא אפריקה הצרפתי כנגד בעלות הברית. 20 דקות לאחר שהובהר המצב לז'ואן, הובא דרלאן לווילה – מגוריו של ז'ואן – והוצג לו המצב. בינתיים **לוחמי המחתרת הקיפו את מגורי ז'ואן ושני המפקדים העליונים הצרפתים מצאו עצמם למעשה במעצר בית**. דרלאן קיבל במעמד זה ועיתוי זה את פנייתו הישירה של מרפי, אשר הזכיר לו שכאשר פנה אליו בצרפת שגריר ארה"ב בוישי האדמירל ליהי, תשובתו הייתה אז, שיהיה מוכן להצטרף לבעלות הברית באם האמריקאים יגיעו עם כוח משמעותי של מאות אלפי חיילים לזירת המלחמה – וזה בדיוק המצב בשעות אלו. דרלאן הבין מייד את המצב ואת ההחלטה שעליו לקבל: האם צפון אפריקה תעבור לידי בעלות הברית עם או ללא מרחץ דמים. ועליו לקבל החלטה זו כאשר הבית בו הוא נמצא מוקף ע"י אנשי מחתרת עוינים – הוא בעמדת נחיתות ובמצב מאד לא נעים. דרלאן השיב למרפי שהחלטה כזו בעלת השלכות אסטרטגיות גם עבור צרפת באירופה, אינו יכול לקבל ללא אישור מראש המדינה שלו המרשל פטן. הוא שיגר לפטן מברק באלחוט המסביר את המצב וכולם המתונו למענה מוישי.

כמו כן השתלטה המחתרת על וילה דר-אל-ריס: מגורי גנרל מנדיגל (Mendigal) סגנו של ז'ואן. בשעה 0200 הושלמה כמעט לחלוטין השתלטות המחתרת על אלג'יר, משעה זו חדלה בירת צפון אפריקה לסור להוראותיה של ממשלת וישי.

שיטת הפעולה של המחתרת במהלך מבצע לפיד הייתה כזו: תחילה הם ניתקו את כל קווי הטלפון. באותה עת החלו להישמע בעיר רעשי התותחים של כוחות הברית בחופים, ואנשי צבא וישי, שלא הצליחו לברר בטלפון מה קורה, הגיעו לתחנת המשטרה הקרובה אליהם כדי להבין מה קורה ולקבל פקודות. עם בואם, חברי המחתרת והשוטרים הנאמנים לאשיירי אסרו אותם וכך שיתקו את מוקדי ההתנגדות האפשריים בעיר.

במקביל נותקה מערכת התקשורת של כוחות הביטחון הצרפתיים. ההשתלטות על המפקדות השונות נטרלה את יכולת התגובה של הצבא והמשטרה. בין השאר, השתלטו אנשי המחתרת על בניין תחנת הרדיו של רשות השידור האלג'יראית. איש המחתרת רפאל אבולקר עלה לשידור, התחזה לגנרל ז'ירו (שעדיין לא הגיע) ונאם נאום ניצחון נלהב ברדיו. דבריו שודרו שוב ושוב כל רבע שעה, וסייעו בשכנוע התושבים לתמוך בכוחות בעלות הברית הפולשים.²⁰

מרבית המפקדים ואישי המפתח של משטר וישי באלג'יר נעצרו, בהם: אדמירל דרלאן, גנרל ז'ואן, גנרל מנדיגל, גנרל קולץ – מפקד הקורפוס ה-19, גנרל רוברטי – מפקד מחוז אלג'יר. כמו כן נעצרו ראשי מטהו הצבאי והאזרחי של המושל הכללי של אלג'יריה שטל (Chatel) שהיה בביקור בוישי (בצרפת). ראש עיריית אלג'יר עמנואל טמפל (Temple) ועוזריו הקרובים, המזכיר הכללי של הממשלה באלג'יריה אטורי ועוד בעלי תפקידים. בתאי המעצר של תחנת המשטרה המרכזית נכלאו מפקד המשטרה הפוליטית דלגוב (Delgov) ועוד 11 ממנהיגי התנועה הפשיסטית.

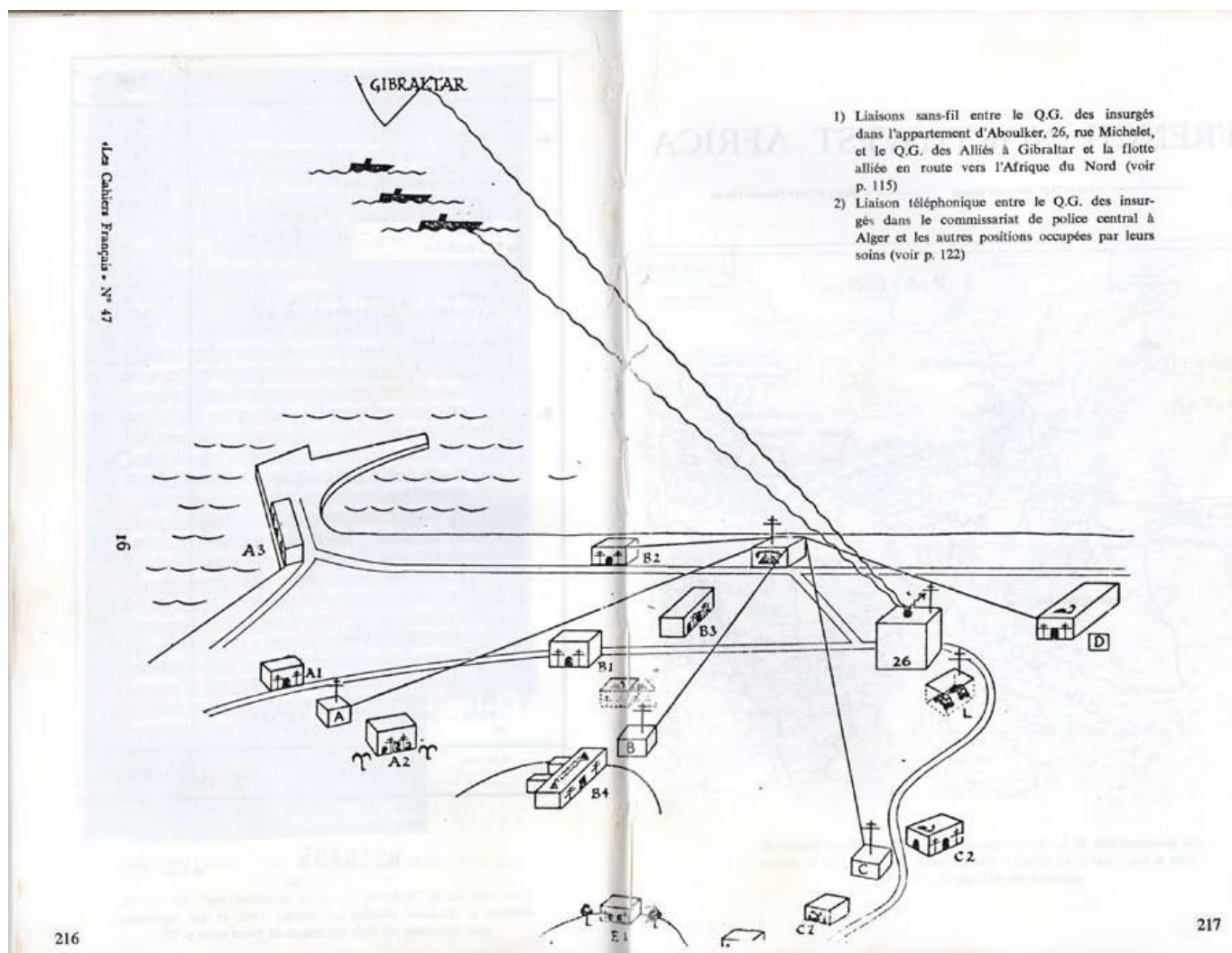
למרות המחסור בנשק ובניסיון מלחמתי, אנשי המחתרת הצליחו באופן מפתיע לבצע את המשימות שהוטלו עליהם, אך האמריקאים בוששו להגיע. הם היו אמורים להיכנס לאלג'יר בתום ארבע שעות לאחר נטרול כוחות וישי על ידי המחתרת, אולם צות-קרב 168 שאמור היה לנחות

²⁰ מורלי, שם.

בחוף סידי-פארוק ממערב לעיר ולצעוד ישירות לאלג'יר, מרחק של 27 ק"מ, התעכב בשל תקלות בנחתות והיה מבצעי רק בשעה 0900, כך שלא הצליח להגיע עם אור ראשון – כמתוכנן. העיכוב בחבירת צבא בעלות הברית למחתרת, נבע בין השאר גם בשל כשלוננו של "מבצע טרמינל". נמל אלג'יר, כמו אוראן, הותקף ע"י כוח-משימה שנועד להשתלט עליו על מנת למנוע מהצרפתים חבלה במתקניו. כוח משימה מיוחד זה הושט על גבי שתי משחתות בריטיות וכלל 74 בעלי מקצוע של הצי הבריטי, 3 קצינים של הצבא ועוד 24 קצינים ו- 638 בד"א אמריקאים מהגדוד ה- 3, חטי' 135 של דיבי' 34. מפקד המבצע כולו היה קפטיין בצי הבריטי.

לאחר קבלת אישור מהאדמירל מפקד הצי הבריטי של כוח המשימה המזרחי, נכנסו 2 המשחתות בשעה 0140 אל המפרץ המוביל לנמל. הנמל כולו היה ממוכשל תוך תיעול הספינות לנתיבים מוגדרים ונשלט מעמדות תותחי חופים ומקלעים שנערכו מראש. גורם ההפתעה אבד כיוון שהמשחתות הגיעו לנמל 3 שעות לאחר שהחלו הנחיתות בחופים, אולם המשחתות הניפו דגלים גדולים של ארה"ב וחשבו שמסיבה זו הצרפתים לא יפתחו עליהן באש. עם התקרבות הספינות ליעדיהן כאשר החלו לתמרן בין מכשולי הנמל הוארו לפתע באורות זרקורים והחלו סופגות אש תותחים מסוללות החוף. המשחתות "מלקולם" נפגעה באופן חמור בשעה 0400 לערך ונאלצה לסגת לאחר שאיבדה 10 הרוגים ו- 25 פצועים ללא אפשרות להוריד הלוחמים לחוף. המשחתות השנייה "ברוק" הצליחה לחדור לנמל מבעד למכשולים ולהנחית על המזח בשעה 0520 פלוגה מוגברת, תאג"ד ועוד מספר אנשי צי בריטים (כמחצית מסד"כ "טרמינל"). כוח זה החל להשתלט על מתקני הנמל על פי משימותיו: מסוף המטענים, תחנת הכוח, חוות מיכלי הדלק והחלה נעה לעבר בסיס מטוסי הים. בשעה 0800 הגיעו 2 אזרחים ו- 2 שוטרים מהעיר – נשלחו ע"י הנהגת המחתרת שלוחמיה שלטו בשטחיה החיוניים במהלך הלילה, לדון בתנאי כניעה (של הצרפתים לאמריקאים) אולם ציינו שהנמל כולו מוקף ע"י הצבא הצרפתי. בינתיים המשחתות שלהם נפגעה אף היא מהאש הצרפתית ונאלצה לסגת כאשר עדיין לא נוצרה חבירה עם הכוחות האמריקאים שנחתו בחופים ולא עם המחתרת בעיר. אש תותחי החופים הצרפתית התגברה ובשעה 1100 נוכחו האמריקאים שהצרפתים הביאו מספר טנקים קלים ושריוניות ושהם מנותקים מהספינה אתה הגיעו שנסוגה. קולונל סוונסון, המפקד האמריקאי לא ראה כל מוצא אלא להכנע לצרפתים. השבויים הוחזקו בבית כלא צרפתי למשך היומיים הבאים.²¹ כך מבצע "טרמינל" באלג'יר לא זכה להצלחה גדולה יותר ממבצע "רזרוויסט" באוראן. עם כי לבעלות הברית היו הרבה פחות הרוגים באלג'יר והנמל, בעיקרו, לא חובל.

²¹ Howe, Ibid, p. 244.

תכנית מתקני הטלפונים

ריתוק פיקוד צבא אפריקה הצרפתי וחיל המצב באלג'יר

במהלך הלילה הצליחו כאמור לוחמי המחתרת לנטרל את הצבא הצרפתי באלג'יר ומפקדיו החל משעה 0130 ומורי דרך שנשלחו לחופי הנחיתה החלו בהובלת חיילי בעלות הברית לעבר יעדיהם ואל עבר העיר אלג'יר. מפקד נוסף מהנהגת המחתרת, ל'אמיגר-דובריל (Jacques Lemaigre-Dubreuil)²², מהיוזמים של שילוב הגנרל ז'ירו בנחיתה, יצא לקבל את פניו בש"ת בלידה שנתפס בינתיים ע"י גנרל דה מונסבר (De Monsabert) מפקד האזור הצבאי שם וחייליו שהיו נאמנים לבעלות הברית.²³ על פי התוכנית הבסיסית, לוחמי המחתרת צריכים היו לשלוט בעיר במשך 4 שעות עד להגעת הכוחות האמריקאים, אולם בשעה 0700, כ- 6 שעות לאחר ההשתלטות על מתקני אלג'יר, האמריקאים טרם

²² **ז'אק ל'אמיגר-דובריל (Jacques Lemaigre-Dubreuil)**, 1894 – 1955, היה איש עסקים, בראש חברת המזון הגדולה בצרפת "לזייר" ופעיל פוליטי. במלחמת העולם הראשונה שרת בחיל הפרשים שהפך לחיל השריון וסיים את המלחמה כמ"פ שריוניות. קיבל 4 צל"שים ואת עיטור "אביר לגיון הכבוד". לאחר המלחמה המשיך שנים מספר לשרת בחיל השריון ובשנת 1922 פרש מהשירות הצבאי בדרגת סרן במילואים. עד מלחמת העולם השנייה ניהל את תאגיד "לזייר" והיה פעיל בעסקי נפט בינ"ל. בתבוסת 1940 נקרא לשירות, נפל בשבי הגרמני וברח. בתקופת וישי התקשה לנהל את עסקיו מצרפת והעביר את הנהלת החברה לקזבלנקה במרוקו. הצטרף למחתרת בצפון אפריקה ושותף במפקדת המחתרת באלג'יריה וסייע לנחיתות במבצע "לפיד". לאחר המלחמה הוביל תנועה למתן אוטונומיה למרוקו ובשנת 1955 נהרג ע"י מתנקש.

²³ Odile Rudelle, « **José Aboulker, La Victoire du 8 novembre 1942, la Résistance et le débarquement des Alliés à Alger** », Histoire Politique, Comptes rendus, mis en ligne le 20 mai 2013.

הגיעו והמחתרת החלה לאבד שליטה. החלו יריות של קלעים מחלונות בבתים שסיכנו את חי הלוחמים, והמצב הוביל, בין השאר, לנפילתו של לוחם המחתרת ז'ואן דרייפוס. בשעה 0530, הגיעה לווילה של ז'ואן יחידת "משמר נייד" (של המשטרה) וכוח ממוכן של הצבא ושיחררו את ז'ואן ודרלאן. וכן את גנרל קולץ (Koeltz), שנתפס ונעצר קודם לכן ע"י ז'רמיין ז'וס. השניים, עדיין בהלם מנוכחות צי בעלות הברית במימי אלג'יריה וממעצר הבית שלהם בידי המחתרת במגורי ז'ואן, מיהרו להסתתר ולהתבצר במבצר העות'מאני העתיק של אלג'יר – Fort l'empereur – אתר ממנו התקשו לשלוט בכוחותיהם, במקום לנסוע לבית המושל הכללי של אלג'יריה ("ארמון החורף") שם הייתה מפקדתו של ז'ואן וממנה פיקדו בשגרה והיה קשר סדיר לכל היחידות. בשעות הבוקר קיבל דרלאן תשובה מפטן שיפעל על פי שיקול דעתו ולמען צרפת. כוחות וישי מהצבא והמשטרה שנראה היה כמחזירים לעצמם את השליטה באלג'יר בבוקר ה- 8 בנובמבר, קיבלו הוראה לכבוש מחדש את המתקנים ושטחי המפתח שהיו בשליטת המחתרת בעדיפות על פני קידום פני האמריקאים שנחתו בחופים. מבצעים אלו לא עברו בקלות בשל התנגדות אנשי המחתרת והמנעות ירי צרפתיים על צרפתים. באתרים רבים נוהל משא ומתן בין הצדדים שארך זמן ממושך. המשך התנגדות לוחמי המחתרת לצבא ולמשטרה הצרפתית נמשכה עד לשעה 1600 כאשר אחרוני הלוחמים בראשותו של ז'וזה אבולקר נכנעו בתחנת המשטרה המרכזית ונעצרו.

הפיקוד העליון הצרפתי מאבד שליטה ומחליט להכנע

גנרל ריידר החליט לנצל את חולשת ההתנגדות הצרפתית, עזב את ספינת הפיקוד שלו בשעה 0900 ונע ביבשה להוביל את כוחותיו המתקדמים שהגיעו בינתיים הן ממזרח והן ממערב לפאתי אלג'יר, תפסו את השטחים הגבעיים השולטים והצירים המובילים לעיר, ואת שדות התעופה בלידה ו"מייזון בלאנש", כבשו את סוללות ארטילריית החופים שירו על הנמל והחלו בירי מרגמות על המבצר העות'מאני בו שהו ז'ואן ודרלאן. תמרונים אלו לוּו בהפצצה מהאוויר על רבות מהעמדות הצרפתיות.

תמונת המצב שהצטיירה לדרלאן וז'ואן הייתה שאלג'יר מוקפת ובקרוב תיפול לידי בעלות הברית. קולונל ז'וס רץ אף הוא לקו המגע עם האמריקאים למנוע ירי צרפתי עליהם. בשעה 1600 (עת הסתיימו העימותים עם המחתרת) התבשר גנרל ריידר ע"י אחד מעוזרי מרפי שז'ואן מוכן לשאת ולתת על הפסקת אש – הוא קיבל אישור מדרלאן לשאת ולתת על הפסקת אש במרחבי אלג'יר רבתי אך לא בכל צפון אפריקה. ריידר עם שניים מקציני המטה שלו הועברו בהשגחת ז'וס לפגישה עם גנרל ז'ואן במכוניתו הפרטית של האחרון. שני הגנרלים הגיעו להסכמה בשעה 1840 כי החל משעה 2000 אלג'יר תעבור לידי צבא ארה"ב, החיילים הצרפתיים יחזרו לקסרקטיניהם והחוק והסדר ברחבי העיר ישמרו ע"י המשטרה הצרפתית כמקודם. ריידר חזר לספינת הפיקוד שלו ממנה היה לו קשר איכותי עם אייזנהאואר והמליץ להחיל הסכם דומה לגבי כל צפון אפריקה. בבוקר המחרת ב- 9 בנובמבר, הורשתה ספינת הפיקוד של בעלות הברית להכנס לנמל אלג'יר.²⁴

²⁴ **ספינת הפיקוד "בולולו" (Bulolo)** שהותאמה מלכתחילה עם ציוד קשר מתוחכם ומתקדם נכנסה לנמל אולם בשל תקלה במנועים לא הצליחה לתמרן או לעצור, פרצה דרך המכשולים, התנגשה בחומת הים של הנמל וגרמה לנזק לא קטן.

במהלך היום גנרל רייזר ארגן בדיסקרטיות השתלטות חיילי צבא ארה"ב על מחסני הנשק של צבא צרפת והמשיך בשיחות שסללו את הדרך למו"ם בין מארק קלארק שהגיע גם הוא באותו היום לדרלאן לגבי הפסקת הלחימה בכל אלג'יריה מרוקו ותוניסיה. באותו היום הגיעו לאלג'יר גם גנרל קנט אנדרסון הבריטי שתפס פיקוד על כוח המשימה המזרחי (שהפך לארמייה ה-1) והחל בתכנון התנועה מזרחה לעבר תוניסיה. גם גנרל ז'ירו הגיע סוף-סוף לאלג'יר והמתין לסיום המשא ומתן עם אדמירל דרלאן.²⁵ בינתיים התבקש לקבל אחריות על כל הגורמים המתנגדים לוישי בצפון אפריקה. במבצע ההשתלטו על אלג'יר היה למחתרת 2 הרוגים בלבד: **סגן ז'אן דרייפוס** (יהודי) שפיקד על ההשתלטות על בית הדואר המרכזי ומרכזת הטלפונים תוך ניתוק כל דרכי התקשורת בין אלג'יר לצרפת. סרב להכנה לכוחות הגד' ה-5 הממוכן שנצתוה לכבוש את בית הדואר מחדש. דרייפוס נורה ונהרג.

ז'אן דרייפוס

סרן אלפרד "גיא" פילאפור (Pillafort) עמד בראש 47 לוחמי מחתרת שהשתלטו על מספר שטחי מפתח בעיר. כאשר כוחות הצבא החלו כובשים מחדש שטחים אלו והתקדמו מזרחה לקדם את פני המתקפה האמריקאית, הקים פילאפור מחסום מבוצר בשדרת העיר המרכזית וחסם את התנועה. בשעה 1405 הגיע למחסום רכב שפתח באש ממנה נפצע פילאפור אשר מאוחר יותר נפטר מפצעיו בבית החולים.

באוראן :

כוח המשימה המרכזי של מבצע "לפיד" – הכוח הגדול ביותר (39,000) בפיקודו של גנרל לויז פרדנדאל (Fredendall)²⁶ על בסיס הקורפוס ה-11, כבש בתוך 3 ימים את אוראן בעיקר בשל הפעלה מיומנת של כוחות שריון שנחתו בחופי הנחיתה באגפים ממערב וממזרח לעיר, ובהכוונה מיומנת של קרקסון²⁷ עשו דרכם במהירות יחסית ונכנסו תוך ירי לכל העברים והדברה יעילה של ההתנגדות הצרפתית. ב-10

²⁵ גנרל ז'ירו לא הגיע ב-8 בנובמבר כיוון שהתפתחה "אי הבנה" באשר למעמדו. הוא היה בטוח שעם הנחיתה של בעלות הברית בצפון אפריקה יקבל פיקוד על כלל הכוחות כולל הבריטים והאמריקאים כיוון שהיה בכיר בהרבה גם מאיזאהואר ומכל האחרים. הוא ציין שכאשר הוא כבר לחם כמפקד ארמייה בשנת 1940 איזנהואר היה עדיין אל"ם (קולונל) בתפקיד מטה. רק לאחר שובהר לז'ירו שאין סיכוי שזה יהיה תפקידו הסכים להגיע לאלג'יר.

²⁶ **לוטננט-גנרל לויז פרדנדאל (Fredendall)**, 1883-1963, מפקד כוח המשימה המרכזי בפלישה לצפון אפריקה. התפרסם כמפקד הקורפוס ה-2 בתוניסיה עת הובס במערכת קאסרין ע"י רומל והודח מתפקידו (על אף זאת קודם בדרגה (!).

²⁷ Ordredelaliberation, **Ibid.**

בנובמבר הודיעו המפקדים הצרפתיים במרחב אוראן, גנרל בואסו (Boissau) ואדמירל ריאו (Riout) לאחר שנוכחו שבאלג'יר כבר הושגה הפסקת אש עם בעלות הברית, שהם נכנעים. אולם הצנחנים שצריכים היו לצנוח או לנחות בשדות התעופה טפאראוי (Tafaraoui) ולה סניה (La Senia) לאחר שהמחתרת תשתלט עליהם נתקלו בתנאי מזג אוויר קשים וכאשר הגיעו ליעדיהם התברר שהמחתרת לא הצליחה להשתלט על שדות התעופה.

כשלון המבצע המוטס

היו אלו שני שדות תעופה חשובים ביותר באלג'יריה – בעיקר טאפרואי, 25 ק"מ דרומית לאוראן – היחיד עם מסלולי אספלט. המשימה הוטלה על גדוד צנחנים 2 מחטיבת הצנחנים ה-509. היה זה המבצע המוטס/מוצנח הראשון של צבא ארה"ב בזירה האירופית באמצעות הכוח היחידי שהיה זמין לכך. הצנחנים המריאו משני שדות תעופה באנגליה באמצעות 39 מטוסי C-47 "דקוטה". גשם, ערפל, תקלות קשר ופנסי אתות מקולקלים הקשו לשמור את המטוסים במבנה. כאשר הגביהו מעל 10,000 רגל לעבור את ההרים בספרד, התפזר המבנה לכל עבר. האיתות שאמור היה להגיע ממשוואה על ספינה ליד אוראן לא נקלט וכן המסר ששדות התעופה לא נתפסו ע"י כוחות ידידותיים או המחתרת ולצנחנים צפויה קבלת פנים עוינת. 6 מטוסים טעו בנווט הרחק מערבה מאוראן, 1 נחת בגיברלטר, 2 במרוקו הצרפתית ו-3 במרוקו הספרדית. מטוס שביעי הצניח את לוחמיו אף הוא במרוקו הספרדית. 61 צנחנים נעצרו ונכלאו ע"י השלטונות הספרדים. 32 המטוסים שהצליחו להגיע למרחב האווירי של אלג'יריה היו כולם קצרים בדלק והצנחנים היו מותשים לאחר הטיסה הארוכה והקופצנית מאנגליה. 12 מהמטוסים הצניחו את לוחמיהם, לפי הוראת המפקד קולונל בנטלי, מדרום מערב ללורמל ולאחר הצניחה החלו במסע בן כ-80 ק"מ לעבר ש"ת טפאראוי אליו הגיעו למחרת בבוקר (לאחר שהיה כבר בידי האמריקאים). מטוס "דקוטה" אחד הגיע לטפאראוי והתקבל באש נ"מ עזה. שאר המטוסים אשר הבינו שלא יוכלו להצניח/לנחות בשדות התעופה נחתו לאחר שהצניחו את לוחמיהם במנחתים מאולתרים ובשדות חליפיים כולל קולונל בנטלי עצמו. מרביתם נאספו ע"י המשטרה הצרפתית המקומית ונעצרו. בנסיבות אלו למבצע המוצנח לא הייתה כל השפעה על מבצע "לפיד". בסיום המבצע המוטס ב-15 בנובמבר, רק 14 מטוסים (מתוך 39) נשארו שמישים ומתוך 556 הצנחנים שיצאו מאנגליה רק 300 היו כשירים למבצעי המשך.²⁸

כשלון מבצע "רזרוויסט" – ההשתלטות על נמל אוראן

המחתרת בפיקודו של קרקסון ראתה כאחת ממשימותיה השתלטות על הנמל אולם לא נעשו שום תיאומים עם הכוח הבריטי שנועד לכבוש את נמל אוראן. הנחיתות בחופים משני עבריה של אוראן לא נתקלו בקשיים כלשהם ועל פי הדווחים מהמפקדים בחופי הנחיתה נוצר הרושם שההתנגדות הצרפתית חלשה וסמלית. כוח המשימה הימי שכלל 2 ספינות מלחמה בריטיות קטנות ועוד 2 סירות מנוע גדולות המתין מחוץ לנמל אוראן לפקודה להסתער ישירות על הנמל ולתפוס את מתקניו. על סיפון כלי השייט היו 17 קצינים ועוד 376 בד"א. הצלחת המבצע מותנית הייתה בהפתעה ובשת"ף עם המחתרת, העיתוי היה צריך להיות לפני שעת ה"ש" הכללית כשהצרפתים טרם הוזעקו או לאחר שהנמל נתפס ע"י כוחות ידידותיים. במקום זה, ובשל אי תיאום

²⁸ Howe, *Ibid*, p. 213.

בין כוח המשימה של "רזרוויסט" והמחתרת, תקף הכוח זמן קצר לאחר שהופעלה האזעקה הכללית בחופים והצרפתים התעוררו ותפסו את עמדותיהם. כאשר נכנסו הספינות לנמל מצאו עצמן בשטח השמדה, נתקלו באש ארטילרית מדויקת ואש נק"ל אוטומטית צולבת מכל הכוונים. 8 קצינים ו-180 לוחמים מתוך הכוח התוקף נהרגו מיד מהאש הצרפתית ועוד 5 קצינים ו-152 לוחמים נפצעו. רק 3 קצינים ו-44 חיילים הגיעו ללא פגע לחוף. לחיל הים האמריקאי היו בנוסף 5 הרוגים ו-7 פצועים ולצי הבריטי 113 הרוגים ו-86 פצועים. כל 47 החיילים שהגיעו לחוף נפלו בשבי הצרפתי ונכלאו בבית כלא אזרחי ולאחר מכן צבאי. הייתה זו מכה קשה למבצע הנחיתה באוראן שבעיקרו היה מוצלח - 306 הרוגים ו-250 פצועים ביום אחד. יתר על כן הנמל על מתקניו לא נתפס.

הבעיה הייתה שהצרפתים, לפני כניעתם, הספיקו לחבל באופן מקצועי בנמל אוראן. לא ניתן היה להפעילו לפני שתפונה ספינה שהצרפתים הטביעו בפתח הנמל אשר חסמה אותו כליל. וכן ספינות וגרוטאות נוספות שהושקעו לצד הרציפים. גנרל אייזנהואר הבין שהוא חייב למצוא פתרון מיידי להשמדת נמל אוראן אחרת גייסותיו שנחתו ישארו ללא יכולת לוגיסטית לקבלת דלק, מזון, חלקי חילוף וציוד שהיו חיוניים למערכה בצפון אפריקה ולספינות המשתתפות לא היה בסיסים לתיקונים ושיקום לאחר שייט ארוך וקשה ונזקים מאש האויב. לאחר התיעצות עם אדמירל הארולד סטארק (Stark), מפקד צי ארה"ב בזירה האירופית, הוחלט בעידודו של ראש מבצעי הצי, אדמירל קינג, להטיס באופן מיידי את קפטיין אדוארד אלסברג (היהודי) ממסוואה שבאריתריאה לצפון אפריקה²⁹.

אייזנהואר מינה את אלסברג מיידיית לעמוד בראש כל מבצעי החילוץ וההצלה בזירה במטרה לשקם ולהחזיר לכשירות את הנמלים הצרפתיים מהר ככל האפשר. ב-11 בנובמבר 1942, 4 ימים לאחר הנחיתות הראשונות, הצרפתים כבר נכנעו בכל אתר ואתר והאמריקאים החלו בארגון השליטה במרחב במהירות. חופי הנחיתה ננטשו וכל ההספקה והציוד שבהם הושטו בחזרה לגיברלטר ומשם הוכנו להשלח לנמלים שהתאימו הרבה יותר לקליטת כמויות הספקה גדולות. אלסברג הצליח לארגן הטסה של ציוד יעודי לעבודות תת-מימיות אשר פיתח וריכז במסוואה ובשיירת משאיות משדה התעופה הקרוב הוביל את הציוד והאמצעים הנחוצים לביצוע התיקונים וכן מנמל ארזב (ממזרח לאוראן). הוא הצליח למשוך את הספינה הטבועה בפתח הנמל ומרבית הגרוטאות מאגנו הפנימי. פעילותו הנמרצת של אלסברג הביאה באופן מפתיע להשמשה חלקית של נמל אוראן בזמן קצר ביותר. לפעילות החילוץ וההנצלה שלו רתם גורמים של מערך ההנדסה-בינוי של הצי (ה-Sea Bees) שתוגברו בספינות בריטיות יעודיות על ציודן. כמו כן הצליח אלסברג לגייס למבצע את רשויות הנמל הצרפתיות (עדיין פקיד ממשלת "וישי" ש"שוכנעו" באופן שלא יכלו לסרב) להעמיד לרשותו כל ציוד חילוץ והצלה שהיה ברשותם, אמצעי תאורה, מתקני נמל ונווטי נמל להבטחת התנועה הימית. כך יכול היה אלסברג, תוך פחות מעשרה ימים להעמיד לרשות המפקד האמריקאי שמונה לתפעל את הנמלים, נמל מרכזי מתפקד באגן המערבי של הים התיכון.

לאחר כניעת הצרפתים

ב-13 בנובמבר חתם גנרל מארק קלארק הסכם עם אדמירל דרלאן בו מונה שר בכיר זה בממשל וישי למושל הכללי של צפון-אפריקה מטעם בעלות הברית. המינוי אמנם היה שנוי במחלוקת והנשיא

²⁹ ראה המאמר של בני מיכלסון על אדמירל אדוארד אלסברג באתר מוזיאון הלוחם היהודי במלחמת העולם השנייה.

רוזוולט הודיע שזה סידור זמני בלבד הנובע מהצורך המבצעי.³⁰ צורך זה עלה בהקשר מתקפת בעלות הברית על תוניסיה. עם נחיתת בעלות הברית בצפון אפריקה החל מאמץ גרמני רחב היקף לתגבר את כוחותיהם בתוניסיה ואייזנהאואר שאף לתקוף בתוניסיה יחד עם צבא צפון אפריקה הצרפתי לפני תגבור משמעותי של כוחות הציר בתוניסיה.

דרלאן מינה את ז'ירו למפקד הכללי של כוחות צרפת בצפון אפריקה והורה לו להצטרף לבעלות הברית במתקפה על צבאות הציר בתוניסיה.

אולם ניסיון בעלות הברית לכבוש את תוניסיה לפני הגרמנים נכשל. מעצמות הציר הצליחו לתגבר במהירות את תוניסיה ויצרו בה קבוצת ארמיות שכללה את הארמיה האיטלקית ה-1 וארמיית השריון הגרמנית ה-5. בעלות הברית אשר התנהלו לאטן ובהססנות לאחר מבצע "לפיד" צריכות היו ללחום 7 חודשים נוספים עד לסיום המערכה בצפון אפריקה.

ניתן לסכם כי השתלטות המחתרת הצרפתית על אלג'יר בליל ה- 7/8 בנובמבר 1942 ופעילותה באוראן היו גורמים חשובים ביותר בהצלחת מבצע "לפיד" והעברת צבא אפריקה הצרפתי לצד בעלות הברית בתוך חמישה ימים. אמנם המחתרת לא הצליחה בכל המשימות שהציבה לעצמה, נכשלה באבטחת הנמלים והסיוע למבצע המוטס, אולם גיוס קצינים צרפתים רבים מצבא וישי לטובת בעלות הברית, ההשתלטות בשעות קריטיות על המתקנים החיוניים באלג'יר וריתוק כוחות צבא צרפת לפעילות פנים במקום כנגד הנחיתות וכן הכוונת הכוחות הנוחתים באלג'יר ובאוראן הוו תרומה משמעותית להצלחה.

ובמיוחד מעצרו לכמה שעות של מפקדי צבא צרפת דרלאן וז'ואן גרמו לשניים מהפך פסיכולוגי שתיעל אותם בתוך זמן קצר לשיתוף פעולה עם בעלות הברית – מהפך אסטרטגי מהמעלה הראשונה.

הייתה זו מחתרת שמרבית חבריה יהודים ואף מפקדיה יהודים שנעזרו אמנם במספר קצינים צרפתים מוכשרים.

אחת הפעולות הראשונות של דרלאן עם תחילת שלטונו הייתה להעניק אות כבוד לחייל הצרפתי שהרג במהלך מבצע לפיד את ז'אן דרייפוס, אחד הקצינים היהודים שפעל בשורות המחתרת. בנוסף, עם עלייתו לשלטון כלא דרלאן את אנשי המחתרת, שהיו גוליסטים ברובם, ולא הצליחו לברוח, במחנות ריכוז בדרום המדינה. האמריקנים לא התנגדו לפעולותיו ואף לא פעלו להחזיר ליהודים את אזרחותם הצרפתית שנשללה מהם, כיוון שעיקר המאמץ הוקדש לרתום את צבא אפריקה הצרפתי למערכה בתוניסיה. מהיהודים באלג'יריה עדיין נמנע ללמוד במוסדות להשכלה גבוהה, לעבוד ולהתפרנס למחייתם. רק שנה לאחר מכן, בנובמבר 1943, הושבו זכויות האזרח המלאות ליהודי אלג'יריה, ובזכות הלחץ של יהדות ארה"ב שוחררו כל העצורים היהודים ממחנות העבודה והריכוז. על אף שדרלאן הודיע שהוא מתכוון להחזיר ליהודים את זכויותיהם, בינתיים איפשר גיוסם לצבא של בעלי עיטורים וקצינים בלבד כשהאחרים הופנו לחיל החפרים הצרפתי

³⁰ AAArthur L. Funk, Negotiating the 'Deal with Darlan', Sage Journals, April 1, 1973.

(גדודי עבודה לא קרביים שהועסקו ברחבי הסהרה). ואילו כל פעילי המחתרת, נאמני דה-גול, שנמקו בבתי הסוהר בשל התנגדותם לוישי המשיכו לרצות את עונשם.

ב- 24 בדצמבר 1942 התנקשו בחיי דרלאן ועל מקומו מונה למושל כללי ע"י האמריקאים הגנרל ז'ירו, אשר אמור היה מלכתחילה לשאת בתפקיד זה.

חילופין אלו בתפקיד המושל הצרפתי בצפון-אפריקה לא הביאו לשינוי המיוחל ביחס להחזרת האזרחות הצרפתית ליהודים, צעדים שננקטו בעצלתיים. ז'ירו שאולי היה גנרל טוב בצבא צרפת ובריחתו מהשבי הנאצי הייתה מעוררת השראה, התגלה כמנהיג הססן ופוליטיקאי כושל. הוא נימק את מדיניותו בצורך לנגוד את התעמולה הנאצית שהופנתה לאוכלוסיה הערבית והזהירה אותם מפני השתלטות היהודים לאחר שאין כבר מי שישמור עליהם. אולם הלחץ האנגלי-צרפתי על ז'ירו נתן את אותותיו ובינואר 1943 פורסם כי כל היהודים יכולים להתגייס לצבא ולשרת בכל יחידה קרבית, כמו כולם. עד מרץ 1943 התאפשר גם לכל אלו ששרתו בחיל-החפרים לעבור ליחידות קרביות. אולם רק לאחר שדה-גול הצליח לקבל סופית את ההכרה מצד בעלות הברית בהנהגת צרפת וז'ירו סולק סופית מכל תפקידיו, הוחזרו כל הזכויות ליהודים. אבולקר בילה חצי שנה בבית סוהר עד שדה-גול הצליח לפתור את הבעיה הדיפלומטית-פוליטית ולהפוך להיות באמת הנציג האוטנטי של צרפת ולשחרר את כל העצורים.

כאשר בעלות הברית כבשו את אלג'יר נעצר ז'וזה בפקודת האדמירל דרלאן, המושל הכללי הצרפתי בצפון אפריקה, ונשלח למחנה מעצר בסהרה בדרום אלג'יריה, למשך זמן די ארוך מנובמבר '42 עד מאי 1943. רק אז שוחרר מהמעצר וטס ללונדון. בהמשך המלחמה, פעמיים הוחדר לצרפת, עבד עם המחתרת על מנת לארגן את שירותי הרפואה של המחתרת, ולאחר המלחמה סיים את לימודי הרפואה. לימים היה לראש המחלקה הנוירו-כירורגית של בתי החולים בפריז, וקיבל עיטורים רבים. רק בשנת 2012, 70 שנים לאחר האירועים, התפרסם ספר זכרונותיו המתאר את פעילות המחתרת היהודית ומבצעה באלג'יריה במלחמת העולם השנייה.

מקורות

1. שרל דה-גול, מאבק לחרות – אחדות במערכה, עם הספר, ת"א, 1967.
2. יהודה מורלי, ליל תחפושת וקרוב, סגולה 101, נובמבר 2018.
3. מיכלסון בני אדמירל אדוארד אלסברג באתר מוזיאון הלוחם היהודי במלחמת העולם השנייה.
4. George F. Howe, Mediterranean Theater of Operations Northwest, Africa: Seizing the Initiative In the West, Office of the Chief of Military History, Department of the Army, Washington, D.C., 1957.
5. www.ordredelaliberation.fr.
6. Odile Rudelle, « José Aboulker, La Victoire du 8 novembre 1942, la Résistance et le débarquement des Alliés à Alger », Histoire Politique, Comptes rendus, mis en ligne le 20 mai 2013.
7. Arthur L. Funk, Negotiating the 'Deal with Darlan', Sage Journals, April 1, 1973.
8. Le cahiers Francais no. 47, Societe des Editions de la France Libre, August 1943.